

London-Melbourne-Auckland. 12. Liberski P.P., 1999 – Pasażowalne encefalopatie gąbczaste. PAN, Centrum Upowszechniania Nauki, Warszawa. 13. Molenda J., 2000 – Medycyna Wet. 56, 355-362. 14. Polak M.P., Żmudziński J.F., 2001 – Medycyna Wet. 57, 5-8. 15. Stadlbaures E.A., 2001 – Life Sci. and Technol. 5 (1), 18-19. 16.

Williams E.S., Yong S., 1980 – J. Wildlife Dis. 16, 89-98. 17. Williams E.S., Yong S., 1982 – J. Wildlife Dis. 18, 465-471. 18. Williams E.S., Yong S., 1993 – Vet. Pathol. 30, 36-45. 19. Yam P., 2003 – Świat Nauki 7 (143), 66-71. 20. Zlotnik L., 1962 – Acta Neuropathol., Suppl. 1, 61-70.

Pokrój bydła czarno-białego na podstawie pomiarów wykonanych w latach 1955-1957 oraz 1978-1979

Jerzy Żółkowski

SGGW

Zdecydowałem się opublikować ten materiał z myślą, że dane w nim zawarte mogą być potrzebne osobom, które zechcą sięgnąć do historii hodowli bydła w naszym kraju. Innym powodem było to, że włożyłem wiele pracy przy dokonywaniu pomiarów 2300 krów, a wykonując tę pracę liczyłem, że może stanowić ona podstawę do pracy doktorskiej, którą zgłosiłem, jednak wówczas monografie nie mogły być pracami doktorskimi.

W latach 1955-1957 oraz 1978-1979 dokonałem pomiarów bydła na terenie ówczesnego Nadmorskiego Ośrodka Hodowli Bydła. Ośrodek został powołany zarządzeniem Ministra Rolnictwa (art. 7 Dekretu z dnia 2 lutego 1955 r.) Ośrodek

obejmował teren powiatów: Wejherowo, Lębork, Słupsk, Stawno i część powiatu koszalińskiego. W latach 1956-1957 inż. Jakub Lipiński dokonał podobnych pomiarów bydła na terenie Żuławskiego Ośrodka Hodowli Bydła, który obejmował teren powiatów: Elbląg, Kwidzyń, Malbork, Sztum, Tczew (praca magisterska „Typ bydła w Żuławskim Ośrodku Hodowlanym”, SGGW 1958).

Pomiary bydła (za pomocą laski Haupnera, cyrkla i taśmy) przeprowadzałem przy pomocy grupy studentów SGGW, którzy w tym czasie byli na 6-miesięcznych praktykach w tym rejonie. Starłem się dotrzeć zwłaszcza do tych gospodarstw, w których pozostało dużo bydła, gospodarstwa te do 1949 roku stanowiły zaplecze dla Armii Radzieckiej i były administrowane przez dowództwo ZSRR. W latach 1948-1949 Polska dokonała zakupu wielu sztuk bydła od ZSRR. Ówczesny inspektor gospodarstw hodowli roślin – Aleksy Rigall starał się zgromadzić zakupione bydło w następujących gospodarstwach (większość z nich to późniejsze Stacje Hodowli Roślin): Ciekocino, Kurowo, Choczówek, Górzno, Nieckowo, Podole Wielkie, Rzepce, Głuszyno, Grapice, Cecenowo (w latach 60. najlepsza obora w kraju, oborowy Franciszek Klawiter został odznaczony Orderem Budowniczego PRL), Bobrowniki, Damno, Wielka Wieś, Łojewo, Strzekęcin, Dunowo, Gorzyca, Kukowo, Rogawica, Bukówko, Jezierzycze Słupskie, Prusiewo, Wierzchucino. W tych gospodarstwach była jeszcze część krów z kolczykami hodowlanymi bydła wschodniopruskiego (OPH), którego związek miał siedzibę w Elblągu. Mogło to świadczyć o tym, że część bydła pochodziła z terenów Prus Wschodnich. Jedynym buhajem z kolczykiem OPH był buhaj Adolf 35 W (księga Wstępna, gdyż nie znane było jego po-

Tabela 1
Średnie wymiary ciała krów (cm) na terenie Nadmorskiego Ośrodka Hodowli Bydła, przeprowadzone w latach 1955-1956 i 1978-1979

Rok urodzenia krów	n		Wysokość w kłębie	Wysokość w krzyżu	Długość skośna tułowia	Szerokość klatki piersiowej	Głębokość klatki piersiowej	Obwód klatki piersiowej	Szerokość zadu	Szerokość w kulszach	Szerokość w biodrach	Długość zadu	Obwód nadpęcia
1942-1945	65	\bar{x}	128,3	131,5	157,5	38,5	70,3	189,3	53,6	15,2	48,2	50,6	18,8
		V%	4,80	4,15	5,63	3,53	3,19	8,15	3,14	2,00	3,31	2,11	1,05
		Sd	0,60	0,54	0,70	0,44	0,39	1,02	0,39	0,25	0,41	0,26	0,13
1946-1950	430	\bar{x}	130,3	133,1	157,8	38,7	69,7	189,5	54,9	15,1	49,2	50,9	19,4
		V%	4,18	3,97	6,04	3,84	2,70	8,33	2,52	3,26	3,02	2,33	0,77
		Sd	0,20	0,19	0,29	0,16	0,13	0,40	0,12	0,16	0,15	0,11	0,04
1951-1954	343	\bar{x}	128,8	133,0	156,2	39,7	68,3	185,5	54,0	15,6	48,7	50,6	19,1
		V%	5,34	4,31	6,92	3,30	3,35	9,03	3,00	1,30	3,12	3,00	1,12
		Sd	0,29	0,21	0,34	0,18	0,19	0,49	0,16	0,10	0,17	0,15	0,05
1960-1975	1813	\bar{x}	127,2	128,6	161,8	47,2	70,3	193,2	53,1	–	48,2	48,2	18,8
		V%	2,85	2,83	5,20	2,90	2,96	5,20	3,03	–	2,17	2,11	0,40
		Sd	0,21	0,21	0,39	0,22	0,22	0,39	0,23	–	0,16	0,16	0,02

Tabela 2
Wymiary ciała krów (cm) na terenie Żuławskiego Ośrodka Hodowlanego przeprowadzone w latach 1956-1957 (wg Lipińskiego, 1958)

Wyszczególnienie		Krowy urodzone w latach:		
		1938-1945 (n=71)	1946-1950 (n=287)	1951-1954 (n=330)
Wysokość w kłębie	\bar{x}	129,91	129,13	127,50
	Sd	4,01	4,02	4,60
Wysokość w krzyżu	\bar{x}	134,50	133,81	132,70
	Sd	3,81	4,20	5,13
Głębokość klatki piersiowej	\bar{x}	70,55	71,18	68,45
	Sd	3,02	3,19	3,31
Szerokość klatki piersiowej	\bar{x}	44,40	44,53	42,72
	Sd	3,62	3,50	3,85
Obwód klatki piersiowej	\bar{x}	194,22	193,06	188,15
	Sd	7,01	8,65	8,17
Obwód nadęcia	\bar{x}	19,35	19,35	18,72
	Sd	0,73	0,80	0,94
Skośna długość tułowia	\bar{x}	157,42	157,15	152,20
	Sd	8,25	7,52	7,19
Długość zadu	\bar{x}	54,09	51,66	50,61
	Sd	2,45	2,84	2,58
Szerokość w biodrach	\bar{x}	54,28	54,73	53,35
	Sd	2,98	2,92	2,67
Szerokość w miednicy	\bar{x}	48,10	47,94	47,00
	Sd	2,98	2,93	3,00
Szerokość w kulszach	\bar{x}	28,42	27,15	27,11
	Sd	2,49	1,90	2,37

Tabela 3
Indeksy pokroju krów na podstawie dokonanych pomiarów

Rok urodzenia krów	n	Indeksy:				
		szerokościowo-głębokościowy ¹	masywności ²	wysoko-nożności ³	wydłużenia tułowia ⁴	kości-kości ⁵
1942-1945	65	54,8	147,5	54,8	122,8	14,6
1946-1950	430	55,6	145,4	53,6	121,0	14,8
1951-1954	343	58,0	144,0	53,0	121,2	14,8
1960-1975	1813	67,1	151,8	55,2	127,1	14,7
Dla krów z woj. gdańskiego (wg Lipińskiego)		56,9	145,1	53,0	118,5	14,5

- 1 – szerokość klatki piersiowej do głębokości klatki piersiowej
2 – obwód klatki piersiowej do wysokości w kłębie
3 – głębokość klatki piersiowej do wysokości w kłębie
4 – skośna długość tułowia do wysokości w kłębie
5 – obwód nadęcia do wysokości w kłębie

chodzenie), po którym odchowano wiele synów – cennych buhajów. Buhaj ten był w typie bydła oldenburskiego, bardzo dobrze umięśniony. Jego potomstwo opisał Jakub Lipiński w swojej pracy magisterskiej. Buhaje po Adolfie 35 W były prezentowane na Wystawie w Malborku w roku 1956, w której uczestniczyłem w pracach komisji oceny.

Zarówno w mojej pracy, podobnie jak i w pracy Lipińskiego, zwierzęta zostały podzielone na grupy wiekowe, aby można było określić jakie zmiany nastąpiły w pokroju bydła w tym okresie (tab. 1 i 2). Na podstawie przeprowadzonych pomiarów krów, w tych samych stadach w Nadmorskim Ośrodku

Hodowlanym, urodzonych w okresie od 1942 do 1975 r. można stwierdzić, jakie zmiany nastąpiły w pokroju bydła. Najstarsze krowy (65 szt., urodzone w latach 1942-1945), pochodzące z hodowli niemieckiej charakteryzowały się większą masywnością w porównaniu do krów urodzonych w okresie 1946-1954. Indeks masywności (obwód klatki piersiowej do wysokości w kłębie) krów urodzonych w latach 1942-1945 wynosił 147,5, zaś dla urodzonych w latach 1946-1954 – od 144 do 145,4 (tab. 3). Ciekawe, że masywność krów urodzonych w okresie 1960-1975 była największa – indeks 151,8. Masywność bydła w Żuławskim Ośrodku Hodowlanym w tym samym okresie (wg Lipińskiego, pomiary prowadzone w latach 1956-1957) była podobna – indeks masywności wynosił 145,1.

Ciekawe różnice dotyczą indeksów wydłużenia tułowia, tj. skośnej długości tułowia do wysokości w kłębie. Bydło z Żuławskiego Ośrodka Hodowlanego charakteryzowało się mniejszym indeksem (118,5), było zatem krótsze od bydła z Nadmorskiego Ośrodka Hodowlanego, dla którego indeks ten w podobnym okresie wynosił od 121,0 do 122,8, a dla krów urodzonych w latach 1960-1975 – 127,1. Różnice w wydłużeniu tułowia były widoczne – bydło „żuławskie” charakteryzowało się większą głębokością i było krótsze. Chyba to było powodem, że Jakub Lipiński, który w tym okresie rozpoczął pracę w Okręgowej Stacji Hodowli Zwierząt w Gdańsku, jako pierwszy na dużą skalę zaczął doskonalić to bydło rasą holsztyńsko-fryzyjską, mimo dużych trudności ze strony Ministerstwa Rolnictwa. Ówczesny nacelnik wydziału hodowli zwierząt mgr Jerzy Kwasieberski był gorącym orędownikiem drobnego bydła w typie „compact” o użyteczności mleczno-mięsnej, opierając hodowlę na importowanych buhajach z Fryzji (FRS) i praktycznie nie dopuszczając do hodowli buhajów pochodzenia NRS (północnoholenderskiego), a wręcz zwalczając bydło szwedzkie SLB (sporo tego bydła trafiło do polskiej hodowli w ramach pomocy UNRRA).

Porównując pomiary bydła, wykonane w latach 1955-1956 i 1978-1979, można stwierdzić, że w okresie tym zwiększyła się długość skośna tułowia ze 156,2-157,8 cm (krowy urodzone w latach 1942-1954) do 161,8 cm (krowy urodzone w latach 1960-1975). Zwiększyła się też szerokość klatki piersiowej – z 38,5-39,7 do 47,2 cm, nie stwierdzono natomiast zmian w głębokości klatki piersiowej i wysokości w kłębie. Sądzę, że Czytelnicy na podstawie danych liczbowych przedstawionych w tabelach wyciągają jeszcze więcej wniosków.

Czytelnika może zdziwić dlaczego porównywano pomiary bydła urodzonego w okresie 1942-1954 oraz 1960-1975, a pominięto bydło urodzone w latach 1955-1960. W tych bowiem latach pracowałem w Zjednoczeniu Hodowli Zwierząt Zarodowych i dopiero po rozpoczęciu ponownie pracy na SGGW mogłem kontynuować pomiary bydła z pomocą moich studentów. Na zakończenie chciałbym wymienić kilka nazwisk ówczesnych studentów, którzy pomogli mi dokonywać pomiarów, byli to: Maciej Żurkowski, Krystyna Rakowska, Krystyna Ostrowska, Andrzej Szaniawski, Jerzy Piotrowski, Jakub Lipiński, Jadwiga Żarczyńska.